

Recerca documental per a futures intervencions en el Seminari Conciliar de Barcelona

Daniel Gil Solés

Biblioteca Pública Episcopal del Seminari Conciliar de Barcelona

dgil@bibliotecaepiscopalbcn.org

Imma Guzmán Fernández

Biblioteca Pública Episcopal del Seminari Conciliar de Barcelona

iguzman@bibliotecaepiscopalbcn.org

Emili Sierra Sinobas

Seminari Conciliar de Barcelona

coordinacio@seminaribarcelona.cat

RESUM

Tota intervenció en el patrimoni en el patrimoni històric requereix, sempre, d'una exhaustiva recerca documental prèvia, en la qual cal fonamentar totes les actuacions que es portin a terme. En aquesta presentació, els autors expliquen la recerca documental i arxivística que s'ha portat a terme en el Seminari Conciliar de Barcelona, liderada des de la Biblioteca Pública Episcopal i des dels serveis de manteniment del propi Seminari, per tal de documentar tota la seva història des de que roman en l'edifici actual del carrer de la Diputació. En la presentació també es fa èmfasi en la importància de tot aquest treball previ com a fonament d'unes intervencions arquitectòniques més respectuoses amb el propi passat de l'edifici. Finalment s'exposen també les línies mestres del futur Pla Director de l'edifici, que en regirà el seu desenvolupament en els propers anys.

PARAULES CLAU

Seminari Conciliar de Barcelona, Biblioteca Pública Episcopal de Barcelona, Recerca documental, Intervencions arquitectòniques, Patrimoni arquitectònic, Elias Rogent

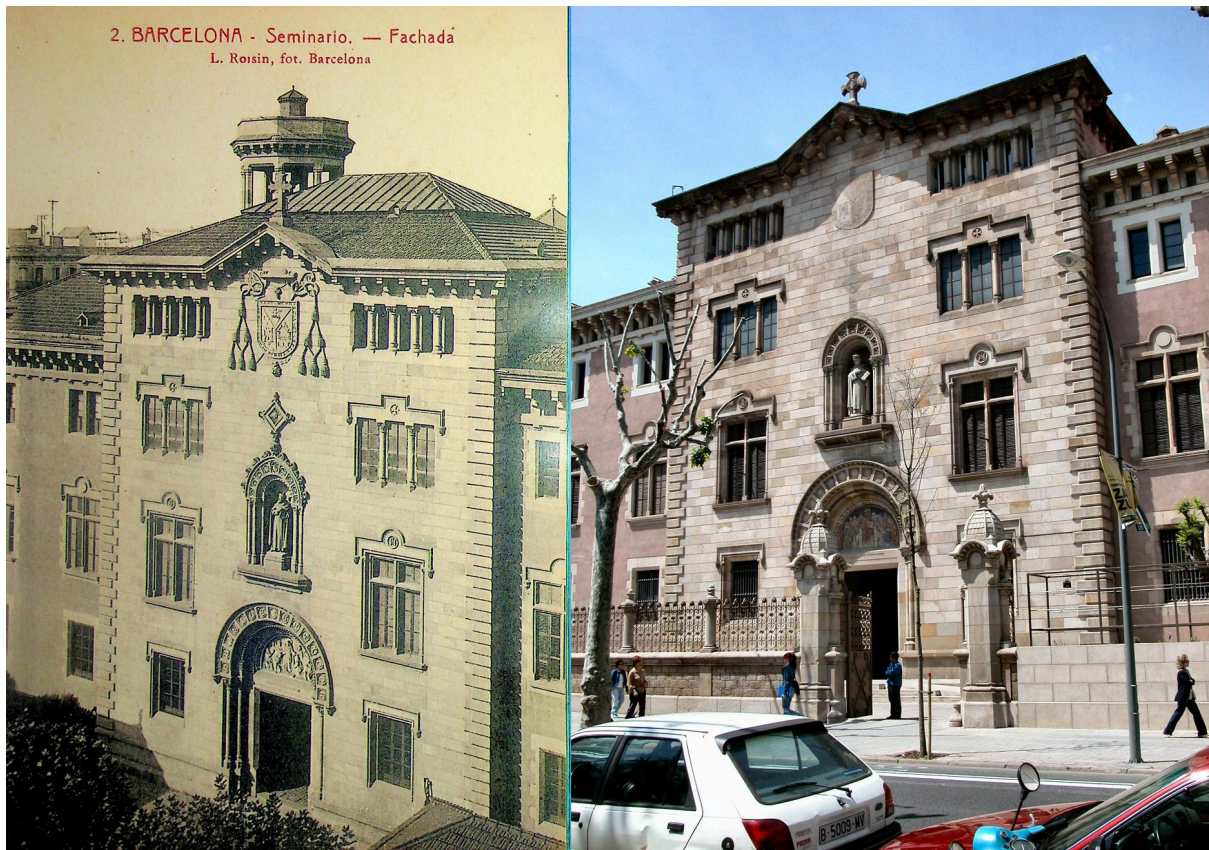
D'on venim? Una història amb llums i ombres

Una mica d'història

L'actual seu del Seminari Conciliar de Barcelona es troba ubicada al carrer de la Diputació 231, i ocupa tota l'illa compresa entre els carrers Diputació, Enric Granados, Consell de Cent i Balmes[1]. És una obra de l'arquitecte Elias Rogent i Amat (1821-1897), però que finalitzà Bernardí Martorell i Puig (1877-1937) a causa de la mort de Rogent[2]. D'estil arquitectònic historicista neoromànic[3]. L'edifici es troba catalogat en el Portal d'Informació Urbanística de l'Ajuntament de Barcelona com a bé arquitectònic amb elements d'interès (Categoria C) (**Ajuntament de Barcelona 1999**); també està inclòs en l'Inventari de Patrimoni Arquitectònic de Catalunya, on no hi consta cap protecció (**Generalitat de Catalunya 2024**).

Pel que a la història ja en l'actual edifici, podem establir aquesta cronologia amb els principals fets històrics més rellevants:

- 10 de març de 1877 : el Seminari adquireix uns primers terrenys "tras la nueva Universidad", amb una superfície de més de 13.000 m2 per valor de 548.407,20 pessetes de l'època (**Generalitat de Catalunya 2024**). Posteriorment aquesta superfície s'amplià fins ocupar tota l'illa de carrers actual (**Molet i Petit 2019, p. 105**).
- 28 de setembre i 5 d'octubre de 1878 : el vicari capítular de la Diòcesi de Barcelona primer, i posteriorment el llavors rector del Seminari mossèn Salvador Casañas, envien respectives cartes a Elias Rogent, encarregant-li directament a ell les obres. (**Molet i Petit 2019, p. 107**). No obstant això, tenim constància que el 30 d'octubre de 1878 s'arribà a convocar un concurs de projectes per al nou edifici, al qual només s'hi presentà l'arquitecte vigatà Antoni de Ferrer. (**Molet i Petit 2019, p. 105**).
- 11 d'octubre de 1878 : comencen les obres. (**Adequar-se al modernisme 2011, p. 20**).
- 4 de maig de 1879 : acte de col·locació de la primera pedra.
- 1r d'octubre de 1880 : finalització dels treballs de fonamentació.
- Febrer de 1882 : els seminaristes comencen a ocupar el nou edifici, encara no acabat. (**Molet i Petit, p. 113**)
- 21 de febrer de 1897 : mor l'arquitecte Elias Rogent. Bernardí Martorell i Puig rep l'encàrrec d'acabar l'edifici.
- 4 desembre de 1904 : inauguració oficial.
- 1909 : Setmana Tràgica. S'assalta i s'incendià parcialment l'edifici.
- 1939-1939 : Guerra Civil espanyola. Saquegen l'edifici i aquest té diferents usos durant la Guerra.
- Setembre de 1939 : es reprèn l'activitat com a Seminari Conciliar.

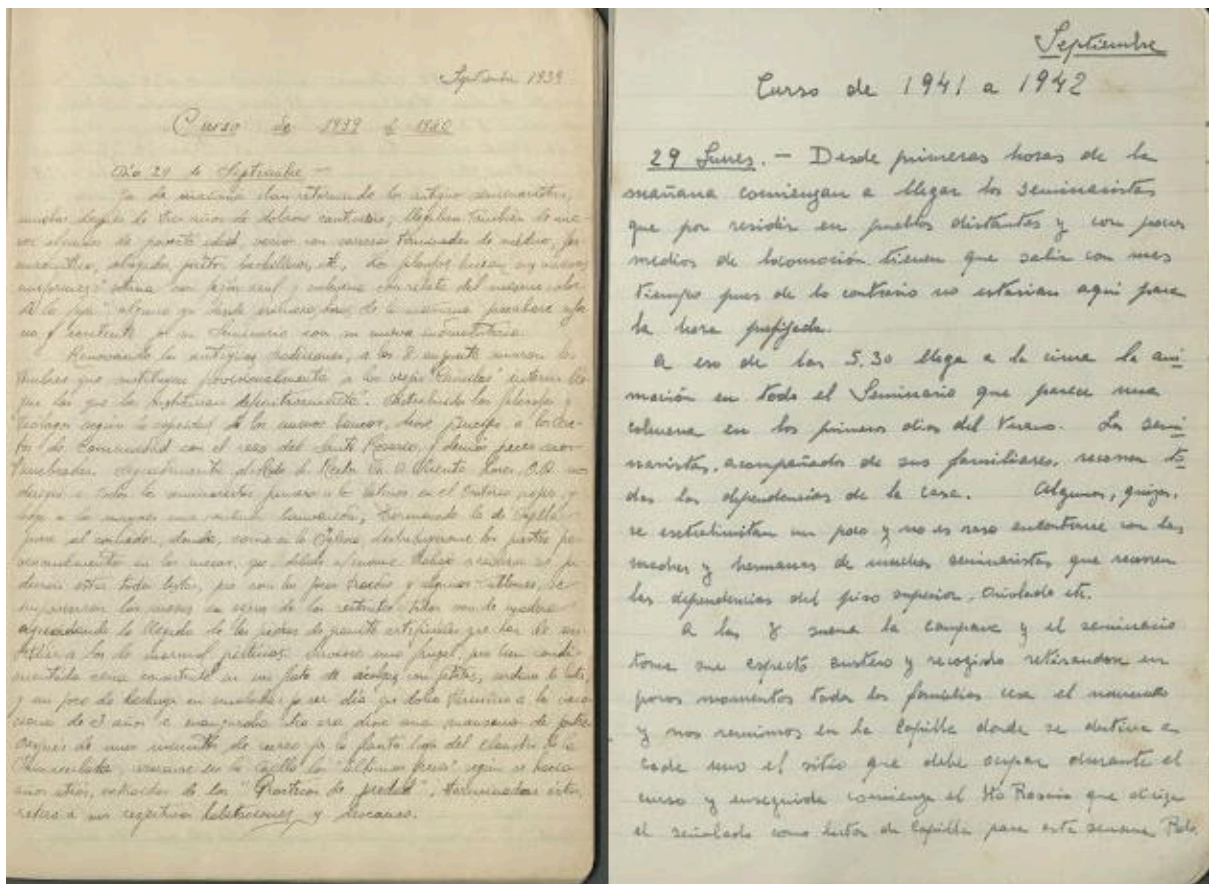
Façana principal del Seminari Conciliar de Barcelona, en una postal de L. Roisin, abans de 1936; i l'estat actual de la façana, on es poden apreciar els elements destruïts i no recuperats.

No entrarem a elaborar una descripció arquitectònica detallada de l'edifici. Primer perquè no és l'objecte principal d'aquest article; i segon perquè ja hi ha prou fonts d'informació vàlides, contrastades i fiables on consultar aquesta informació.[4] Si que explicarem els principals obstacles que ens hem trobat en el procés de recerca documental, i que hem hagut d'anar superant sempre que ens ha estat possible. Podríem dir que en tot aquest procés les parets ens han parlat i ens han transmès com eren, com es van fer; i trobar aquesta informació és relativament fàcil. Però quasi sempre desconeixem què s'hi va viure, com s'hi va viure, dins d'aquelles parets. Diem quasi sempre perquè poc a poc van apareixent fonts que ens ho permeten saber, ni que sigui de manera parcial. En línies generals, ens manca encara saber la història humana del Seminari.

Problemes i obstacles

El primer i més gran obstacle, com dèiem, és la manca de documentació històrica que podríem anomenar més humana i que reflectís la quotidianitat que es vivia a l'edifici. I és que la vessant més social d'un edifici pel qual hi han passat i viscut centenars i milers de persones encara resta amagada i, per tant, ignorada. La documentació històrica que hem aconseguit han estat plànols, fotografies, cronologies... i que tot sovint palesen una rigorosa fredor històrica. Ens manca, doncs, reconstruir aquesta part de la nostra història. Val a dir que el 1983 es va publicar una primera monografia que volia anar més enllà de l'exposició històrica: es tracta de *La Traca: trapelleries seculares d'un seminari pre-conciliar* (Món 1983).

Publicat per Guillem del Món, pseudònim del sacerdot Joan Subirà i Rocamora, el llibre explica anècdotes i vivències al Seminari entre 1904 i 1975. Considerem que es tracta del primer i fins avui únic llibre publicat que relata com es vivia al Seminari. Diem publicat perquè aquest treball de recerca documental ens ha permès recuperar, d'entre el que en podríem dir Arxiu Històric del Seminari –senzillament una habitació sense ordre–, un parell de diaris manuscrits dels cursos 1939-1940 i 1940-1941 (Ms. 585 de la BPEB), i 1941-1942 (Ms. 586 de la BPEB). Ambdós recullen explicacions detallades del dia a dia dels seminaristes i de la vida al Seminari, i per l'època en què foren escrits són un testimoni històric de primer ordre just després de la restitució del Seminari després de la Guerra Civil Espanyola.

Pàgines dels Ms. 585 de la BPEB, primera pàgina del Diari del curs 1939-40; i del Ms. 586, primera pàgina del Diari del curs 1941-42

Altres problemes que ens hem anat trobat han estat que la documentació que cerquem tot sovint no es troba inventariada, i a més està dispersa en diferents institucions, aspecte que en dificulta encara més la seva recerca i localització. A més, malgrat que creiem que el Seminari disposava d'un arxiu propi, desconeixem quin era el seu contingut i com estava organitzat, i per tant, reconstruir-lo per a poder explicar la història de l'edifici és molt més complicat.

Què estem fent? Tornar a teixir la nostra història

Tot aquest treball de recerca documental ens està servint per un objectiu fonamental i bàsic, que no és altre que el de tornar a teixir la nostra pròpia història, del Seminari com a edifici històric i patrimonial de gran importància –malgrat que tot sovint resta en un segon pla–, però sobretot ens mou el refer la història humana i personal de totes les persones que hi han passat. En aquest sentit, la recerca documental ha seguit diferents quatre camins principals:

1. Recerca en institucions arxivístiques i documentals: hem obtingut documents i informació provinents de l'Arxiu Històric del Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya, de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, de l'Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona, de l'Arxiu Mas, de l'Arxiu Fotogràfic de Barcelona, de l'Arxiu Nacional de Catalunya, del Servei de Documentació de RTVE. Aquest buidat, sempre inacabat i sempre en progrés ens ha permès saber quina documentació sobre el Seminari està dipositada a cada una de les institucions a les quals ens hem adreçat. Quan ha estat possible, hem procedit a la descàrrega de tota la documentació digitalitzada.
2. En segon lloc, també estem escombrant de forma exhaustiva tota internet. Per exemple, s'han localitzat vídeos històrics a Youtube, i també s'ha localitzat tota mena de material (postals i altres materials efimers, manuscrits, etc.), que estava a la venda a TodoColección.net i que estava en mans de particulars.
3. També s'està procedint a la recerca document en el propi edifici del Seminari. Es tracta de documentació dispersa per diferents espais, i sempre sense cap mena de classificació, i per descomptat es tracta de documentació que cap cas està inventariada, amb la qual cosa molts cops se'n desconeix l'origen, i encara més, molts cops se'n desconeix també l'any de la seva creació, dificultant així la seva datació i context. També és significativa la presència d'un bon nombre de lligalls amb documentació administrativa del Seminari del segle XIX, els quals, aquests si, ja estaven localitzats i es trobaven degudament inventariats des del 1965 (**Fàbrega i Grau 1965**), i que des del 2020 s'han catalogat i s'han afegit al catàleg de la Biblioteca Pública Episcopal de Barcelona com a part del seu fons de manuscrits. Una tasca que resta fer és el buidat de tots aquests lligalls i fer una relació de totes i cada de les unitats documentals que hi ha al seu interior.
4. Finalment, i no per això menys importants, s'està procedint a fer entrevistes personals a totes aquelles persones que en un moment o altre de la seva vida han passat pel Seminari. Amb aquestes entrevistes el que es pretén és deixar constància de la història humana de l'edifici a partir de testimonis directes que la van viure.

L'Aula Magna del Seminari, a l'esquerra abans de 1939, i a la dreta l'estat actual, on es poden veure el elements que es van destruir i que no s'han recuperat

Què podem fer? Reconstruir el nostre relat

El que ens permetrà aquesta recerca documental històrica és senzillament que podem reconstruir el nostre relat com a institució. Un relat a hores d'ara incomplet: malgrat que hi ha força bibliografia publicada sobre l'edifici i la seva història, sempre hi ha hagut un àmbit que ens ha quedat coix i sobre el qual mai s'ha treballat. Aquest àmbit no és altre que el del propi Arxiu del Seminari. I és que sense l'existència d'un arxiu mai es podrà reconstruir el relat propi de la nostra institució. Ni de cap institució. El refer un arxiu desaparegut i trencat serà allò que ens permetrà construir uns bons fonaments per a poder explicar el nostre relat.

Reconstruir el nostre propi arxiu també ens serveix com a dic de contenció contra un més que possible buit històric contemporani. És a dir, que sigui més fàcil reconstruir la història del Seminari prèvia a la revolució digital i tecnològica, que no pas la història més actual, amb una explosió exponencial d'informació, però també on la volatilitat i la liquiditat de la mateixa són més accentuades i constants, i on per tant hi ha més perill de pèrdua definitiva. Hi ha, finalment, una important visió de generositat en tot el treball i l'esforç que estem fent. Ens mou una voluntat de deixar feina feta als futurs professionals que treballaran al Seminari, per a què no es trobin amb les barreres i les dificultats que ens estem trobant ara nosaltres. És important mirar al patrimoni passat, però no cal mai perdre de vista que d'aquí a uns anys la informació actual esdevindrà patrimoni.

I tot això per a què? Per a llegir millor l'edifici

Tot aquest treball té sempre una missió final, que és la d'ajudar a llegir millor l'edifici del Seminari, a entendre'l millor, des d'un àmbit que a priori no tindria massa relació amb l'arquitectura, però que estan condemnats a entendre's i a treballar conjuntament. Sense un bon treball de recerca documental, cap arquitectura és possible. Aquesta missió final es sintetitza en quatre punts principals:

- Visualitzar els estats anteriors dels diferents espais, i intentar efectuar intervencions que siguin més respectuoses, rigoroses i precises.
- En aquest sentit, respectar, preservar i conservar els elements original que encara hi ha a l'edifici.
- També es busca trencar una dinàmica d'època contemporània en què es van portar a terme intervencions poc curoses amb el patrimoni, i que en molts casos van comportar la pèrdua d'elements patrimonials destacats.
- I evidentment, aquesta missió també busca la recuperació d'elements arquitectònics destruïts en el passat, com poden ser elements de la façana, creus, pintures i murals de la capella, sanefes, etc.

Capella del Seminari, en una ordenació del 6 de juny de 1936; i estat actual de la Capella, on es poden veure els elements destruïts i no recuperats

I a partir d'ara què? Pla Director

El repte més important al qual s'enfronta el Seminari en l'actualitat és el de la redacció del nou Pla Director de l'edifici, que serà l'eina que permetrà definir els usos futurs de l'edifici, i que esdevindrà la guia per aprofitar, optimitzar i gestionar els espais de què disposem per a fer front a una nova realitat que ja s'ha fet present i que amb molta probabilitat serà ja permanent i definitiva. I és que aquesta nova realitat –aquest nou problema– no és altra que la manca de vocacions sacerdotals. Aquesta manca de vocacions ens està obligant a redefinir tots els espais del Seminari, des de les aules a les residències, passant també pel menjador o fins i tot els espais comuns. Uns espais que abans ocupaven, usaven i vivien els seminaristes. No obstant, no volem perdre de vista l'esperit educatiu i formatiu original amb què va néixer el Seminari, i volem seguir apostant per mantenir aquesta filosofia que ens defineix i ens dona sentit. Un segon aspecte que contindrà el Pla Director serà el de l'adequació obligatòria a les noves normatives constructives, especialment pel que fa a la normativa medioambiental. Una tercera idea bàsica que regirà el Pla Director serà la de potenciar i reforçar encara més el Seminari com un edifici obert a la ciutat de

Barcelona i a tota la seva ciutadania. Ens cal passar d'un edifici que estava reclòs en si mateix, que era una illa isolada dins la ciutat, a un edifici integrat i integrador en l'estructura urbana de la ciutat, però també sobretot que ho estigui en les dinàmiques socials, culturals, educatives i vitals de tots els seus ciutadans. I és que tota aquesta filosofia de la qual s'impregnarà el Pla Director neix de l'encíclica del Papa Francesc Laudato si', per a buscar un edifici més ecològic i sostenible, i que esdevingui més respectuós amb el seu entorn. I és que *"Junto con el patrimonio natural, hay un patrimonio histórico, artístico y cultural, igualmente amenazado. Es parte de la identidad común de un lugar y una base para construir una ciudad habitable. No se trata de destruir y de crear nuevas ciudades supuestamente más ecológicas, donde no siempre se vuelve deseable vivir. Hace falta incorporar la historia, la cultura y la arquitectura de un lugar, manteniendo su identidad original. Por eso, la ecología también supone el cuidado de las riquezas culturales de la humanidad en su sentido más amplio. De manera más directa, reclama prestar atención a las culturas locales a la hora de analizar cuestiones relacionadas con el medio ambiente, poniendo en diálogo el lenguaje científico-técnico con el lenguaje popular. Es la cultura no sólo en el sentido de los monumentos del pasado, sino especialmente en su sentido vivo, dinámico y participativo, que no puede excluirse a la hora de repensar la relación del ser humano con el ambiente."* (Francesc 2015)

Conclusions

La conclusió més important que podem extreure de tota la tasca que hem portat a terme –i que de fet seguirem portant a terme quasi de forma indefinida com a part intrínseca de la nostra tasca professional– és que cal invertir temps i recursos en fer recerca documental. És evident que aquesta sempre té un cost econòmic, però a mig i llarg termini el benefici de portar a terme accions i polítiques de recerca documental històrica sempre comporta beneficis no necessàriament econòmics (i no per això són menys importants), i tot sovint aquests sempre són incalculables. Hi ha dos d'aquests beneficis que considerem clau. D'una banda, per evitar riscos pel que fa a la pèrdua de la memòria històrica de la institució, a la pèrdua de les seves arrels i de quina ha estat la seva trajectòria. I de l'altra –i aquí hi té un paper central la generositat– per facilitar el camí a les generacions futures, per minimitzar-los les dificultats i els entrebancs en la recerca que ens hem trobat en l'actualitat. Refer el camí viscut, i evitar que es perdi el camí que viurem. Refer la memòria històrica és important en qualsevol entorn, però creiem que fer-ho en una institució amb tanta història com la nostra és bàsic i absolutament fonamental.

Finalment, no volem acabar l'article sense deixar constància del paper clau que ha jugat el personal del Seminari en tot aquest procés. En el nostre cas, totes

aquestes accions de recerca documental s'han liderat des de la Biblioteca Pública Episcopal del Seminari i també des del personal de manteniment del Seminari. Des d'àmbits diferents, s'ha produït una coordinació i una complementarietat excellent, fet que ha generat un treball en equip molt efectiu i fructífer. D'una banda la Biblioteca com a principal institució patrimonial i de recerca del Seminari, que gestiona, inventaria, cataloga i classifica tota la informació que es va trobant. I de l'altra, el personal de manteniment, com a coneixedors en profunditat de tot l'edifici, i de tot allò relacionat amb la seva arquitectura, les seves instal·lacions, els seus materials, etc. També volem remarcar la importància del personal de manteniment de qualsevol institució, ja que tot sovint són els qui més viuen i coneixen els edificis on treballen, i per tant, esdevenen també una figura indispensable en la recerca documental i en la reconstrucció de la memòria històrica de les institucions.

Notes

[1] El Seminari ha tingut diferents ubicacions durant tota la seva història: a l'antic Monestir de Montalegre (19/11/1593-07/04/1772) (**Valladares y Mesía 1784**) (**Zaugner Espinosa 2013**); al Col·legi de Cordelles, al costat de l'Església de Betlem (1772-1877) (**Subirà i Blasi 1993**). Val a dir que durant la revolució de 1868 l'edifici fou confiscat per la Junta Revolucionària i s'hi instal·là un institut de Batxillerat, que cohabitava amb el Seminari fins el 1877 (**Molet i Petit 2019, p. 105**). I finalment, la tercera seu del Seminari fou a la Casa Magarola, al carrer Tallers (1877-febrer de 1882) (**Artigues i Vidal 2019, p. 268**), just quan els seminaristes van començar a viure a l'actual edifici encara en obres. (**Molet i Petit, p. 113**)

[2] Rogent mor el 21 de febrer de 1897 i Martorell rep l'encàrrec de finalitzar el conjunt. A Martorell se li atribueixen el mur perimetral, el saló d'actes i diferents elements de la façana. (**Borrell Escudé 2019**) (**Barcelona posa't guapa 2003**)

[3] Corrent arquitectònic contemporani del neogòtic, però considerat de menor importància, tingué el seu màxim esplendor a finals del XIX. A Catalunya, un dels seus màxims exponents fou el mateix Elias Rogent, amb exemples com la restauració del Monestir de Ripoll, l'edifici històric de la Universitat de Barcelona o el Seminari Conciliar. (**Neoromànic 2024**).

[4] En aquest sentit, recomanem la consulta de les entrades de la Viquipèdia catalana "Edifici del Seminari Conciliar de Barcelona" (https://ca.wikipedia.org/wiki/Edifici_del_Seminari_Conciliar_de_Barcelona) i "Seminari Conciliar de Barcelona" (https://ca.wikipedia.org/wiki/Seminari_Conciliar_de_Barcelona). en les que el personal de la Biblioteca Pública Episcopal del Seminari de Barcelona hi ha treballat abastament, i que són l'espai on s'hi reflecteixen les recerques documentals i històriques que efectuen.

Bibliografia

«Adequar-se al modernisme». 2011. A: *Fulls dels Enginyers*, núm. 271, (gener-febrer-març), p. 20

Artigues i Vidal, Jaume; Mas i Palahí, Francesc. 2019. *El model de casa fàbrica als inicis de la industrialització. Registre de fàbriques de Ciutat Vella de Barcelona 1738-1807 / 1808-1856*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, p. 268. ISBN 9788491562160.

<https://ajuntament.barcelona.cat/barcelonallibres/sites/default/files/publicacions_fitxers/el_model_de_casa_fabrica_ciutat_vella.pdf>

Barcelona. Ajuntament. 1999. *Seminari Conciliar. (Portal d'Informació Urbanística)*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona

<<https://ajuntament.barcelona.cat/informaciourbanistica/cerca/ca/fitxa/1480/--/--/cp/>> [Consulta: 23/01/2024]

Barcelona, posa't guapa: crònica d'una transformació. 2003. Barcelona: Lunwerg Editores, p. 26.

Borrell Escudé, Mariola. 2019. «Bernardí Martorell i Puig. Autor del saló d'actes, la reixa i la façana del Seminari Conciliar de Barcelona». A: *Elias Rogent i Barcelona: arquitectura, patrimoni i restauració*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, p. 121-122.

Catalunya. Generalitat. 2024. *Seminari Conciliar de la Diòcesi de Barcelona*.

Barcelona: Departament de Cultura

<<https://invarquit.cultura.gencat.cat/card/41274>> [Consulta: 23/01/2024]

Fàbrega i Grau, Àngel. 1965. *Inventario de manuscritos de la Biblioteca Arzobispal del Seminario Conciliar de Barcelona*. Barcelona: Balmesiana. 43 p. Separata de: *Analecta Sacra Tarraconensia*, vol. 37

Francesc, papa. 2015. *Carta Encíclica Laudato si' del Santo Padre Francisco sobre el cuidado de la casa común*.

<https://www.vatican.va/content/francesco/es/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html> [Consulta: 25/01/2024]

Molet i Petit, Joan. 2019. «El Seminari Conciliar de Barcelona i els mètodes de composició arquitectònica del segle XIX». A: *Elias Rogent i Barcelona: arquitectura, patrimoni i restauració*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, p. 105. ISBN 9788491681496.

Món, Guillem del. 1983. *La Traca : trapelleres seculares d'un seminari pre-conciliar*. Barcelona: Editorial Claret. 160 p. ISBN 8472633128

Neoromànic. 2024. Barcelona: Enciclopèdia Catalana

<<https://www.enciclopedia.cat/gran-enciclopedia-catalana/neoromanic>>

[Consulta: 23/01/2024]

Subirà i Blasi, Enric. 1993. *El Seminari de Barcelona, (1593-1917):aportació per a una anàlisi de la influència de la formació del clergat en el desenvolupament del pensament catòlic a Catalunya*. Pròleg de Casimir Martí. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (Scripta et documenta ; 49). ISBN 8478264701 <http://books.google.cat/books?id=O7A_8TBzkNQC&dq=%22Esgl%C3%A9sia+de+Betlem%22+seminari&source=gbs_navlinks_s>

Valladares y Mesía, Gavino de.. 1784. *Constituciones del Seminario Episcopal de Barcelona*. Barcelona: por Francisco Suriá y Burgada, p. 2. <<https://books.google.cat/books?id=1haR82bMbC4C&dq=seminario%20conciliar%20de%20barcelona&hl=ca&pg=PP5#v=onepage&q=seminario%20conciliar%20de%20barcelona&f=false>> [Consulta: 23/01/2024]

Zaugner Espinosa, Sergi. 2013. «La Recepció del Concili de Trento a Barcelona. Efectes primerencs sobre la música». A: *Miscel·lània litúrgica catalana*, núm. 21, p. 300 <<https://raco.cat/index.php/Miscellania/article/view/82028/392600>> [Consulta: 23/01/2024]